

ג' בכסלו תשפ"א, 19.11.2020

גיליון מס' 735

פרשת תולדות

המסר בסיפורי בראשית

מאת נח חיות, קבוצת יבנה

ספר בראשית הוא ספרה של משפחתנו הראשונה, האבות והאימהות. היה ניתן לצפות שנפגוש משפחה חמה ומאושרת, בה היחסים בין אב לבנו, בין אם לבתה ובין האחים הם יחסי רעות ואחוה. והנה שוב ושוב אנו קוראים סיפורים על שנאה ורמיה. שרה ואברם מענים את הגר ובהמשך מגרשים אותה ואת בנה ישמעאל. שלוש פעמים נתפסים אבותינו בטענה השקרית והמביכה "אחותי היא" תוך שהם מצביעים על נשותיהם ומפקירים אותן. לאה ורחל מרמות את יעקב ומחליפות את יצועו. רחל גונבת את התרפים של אביה והאחים מוכרים את יוסף המתנשא והמנוכר.

בפרשתנו, פרשת תולדות, מוצגת לנו דרמה מרתקת, סיפור גניבת הברכות (כ"ז 1-45) שמהווה את אחד השיאים של רשימה מתמיהה זו. רבקה ויעקב מנצלים את עוורונו של יצחק ואת מסירותו של עשו כדי לזכות בברכת האב, תוך שהם מוליכים שולל את יצחק הזקן והעיוור.

כיצד מתמודדים עם התופעה החוזרת והמביכה? מה היא באה לומר לנו?

היו שראו בתיאור המפתיע של אבותינו מפגן של כנות וצניעות. הורינו לא היו מושלמים ודווקא משום כך קל לנו להזדהות איתם.

תגובה אחרת לתופעה היא אפולוגטיקה. את זו ניתן לראות בפרשנות המסורתית בשורה של מקומות שאחד מהמפורסמים שבהם הוא פירושו של רש"י לדברי יעקב השקריים: **אֲנֹכִי עֲשׂוּ בְכֹרְךָ** (כ"ז 19) – "אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורך". אך האפולוגטיקה לא התחילה בימי הביניים, והיא נוכחת היטב כבר במקרא. לצד היחידה הספרותית המרכזית, שמתארת באופן קולח ומרתק את סיפור גניבת הברכות, אנו יכולים למצוא שורה של הסברים או תירוצים למעשה הגניבה: קודם לסיפור מתוארות נשיו הנוכריות של עשו, ומיד בסיומו חוזרת תגובת הוריו לנישואין לא ראויים אלה, משמע – עשו כלל אינו ראוי לברכה; הסיפור על מכירת הבכורה בעבור נזיד עדשים (כ"ה 29-34) גם הוא מצדיק לכאורה את יעקב ומכתירו כבכור; יותר מכל חשובה הנבואה בה זוכה האם רבקה שמטילה על כתפיה כביכול להגשים את המשימה ש"רב יעבוד צעיר". כלומר, בעוד שהסיפור הגרעיני מציג את עשו כקורבן ואת רבקה ויעקב בעורמתם ובנכלוליהם, הרי שחלקים קודמים לסיפור גניבת הברכות נותנים פשר סביר או אפילו מוסרי לפרשה כולה.

התגובה השלישית שמתרצת את גניבת הברכות משאירה את הרושם השלילי של הסיפורים כפי שהם, ואולי אף תעצים אותו. המגמה היא ביקורת עצמית! מגמה זו נפוצה בדברי הנבואה. בעוד הסיפור הראשוני יתלה את שמו של יעקב בסיפור לידתו, עת אחז בעקב רעהו הרי סיפור גניבת הברכות ישים בפיו של עשו הסבר נוסף: "הֲכִי קָרָא

שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעַמַּיִם אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עֲתָה לָקַח בְּרִכְתִּי" (כ"ז 36), אך הנביא הושע לוקח את דרשת שמו של יעקב צעד נוסף ורחוק יותר: "וְרִיב לְה' עִם יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל יַעֲקֹב כְּדָרְכָיו כְּמַעֲלָיו יָשִׁיב לוֹ. בְּבִטָּן עֲקֹב אֶת אָחִיו (הושע י"ב 3-4), באומרו יעקב הוא שקרן מבטן. ואכן, שמו של יעקב נישא בפי הנביאים כסמל לשקר ורמיה בין אחים: אִישׁ מִרְעֵהוּ הִשְׁמָרוּ וְעַל כָּל אֶחָ אֶל תִּבְטְחוּ כִּי כָל אֶחָ עֲקֹב יַעֲקֹב וְכָל רֶעַךְ יִהְלֶךְ (ירמיהו ט 3).

התגובה הרביעית מובאת בספריו של הרב יונתן זקס זצ"ל שהלך לעולמו בחודש שעבר, והיא האפשרות לתיקון. לצד השנאה והרמייה שמציג לפנינו ספר בראשית ללא כחל וסרק, הוא מציג גם את התיקון הגדול. הגר ושמעאל בנה אכן מעונים ומגורשים, אך לאחר מותה של שרה חוזר אברהם ונושא את קטורה (היא הגר בפי המדרש) ומבצע תיקון לגירוש. יותר מכך, ישמעאל ששם מושבו בבאר לחי רואי, שב זוכה למבקר תדיר - שהוא יצחק, האח מהאם האחרת. כשאברהם מת קוברים אותו שני בניו יצחק ושמעאל, באווירה של פיוס והרמוניה.

גם סיפורנו, סיפור גניבת הברכות מגיע לתיקון. כשחוזר יעקב מבית לבן, הוא נאלץ להיפגש עם אחיו עשו, הבא לקראתו עם גדוד המונה שש מאות איש. יעקב מתכוון היטב לפגישה ומרפד את עשו במתנות, אך הלה אינו מעוניין בהם. כשיעקב מפציר בו הוא אומר משפט אלמותי: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל נָא אִם נָא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחָתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֵאת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצָנִי. קַח נָא אֶת בְּרִכְתִּי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לָּךְ כִּי חֲנִנִי אֱלֹהִים וְכִי יֵשׁ לִי כָל וַיִּפְצַר בּוֹ וַיִּקַּח (לג 10-11). הרב זקס טוען שכאן מחזיר יעקב לעשו את הברכה הגנובה.

המסר של סיפורי בראשית הוא אפוא היכולת לתקן את העוול.

ד"ר נח חיות מרצה למקרא במרכז הרצוג, צהלי והמכללות שונות. חבר קבוצת יבנה נשוי לתמי, אב לחמישה וסב לשבעה נכדים.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il